

УДК 657.424: 336.77 (477)

Консультує фахівець/

■ **Людмила Снігурська**
Liudmyla Snihurska

Начальник управління організації бухгалтерського обліку та операційних процесів департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України, кандидат економічних наук, доцент
Ph.D. (Economics), Associate Professor
Head of the Office for Organization of Accounting and Operational Processes of the Accounting Department of the National Bank of Ukraine

Проблеми формування банком облікової політики щодо кредитів та інших фінансових активів зі зменшеною корисністю¹

Problems in formation of the accounting policy concerning impaired loans and other financial assets by banks

АПРОБАЦІЯ ЗАПРОПОНОВАНИХ ШЛЯХІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОГО ПИТАННЯ

Для наочнішої ілюстрації запропонованих у першій частині статті підходів розглянемо числовий приклад.

ПРИКЛАД 2.

Припустимо, що банком був наданий кредит із такими первісними умовами:

- основна сума: 1 000 грн.;
- комісія за розгляд заявки: 20 грн. (отримана під час надання кредиту – дисконт);
- номінальна ставка (проста): 14% річних (14%/365 = 0.038356% на день); база нарахування процентів – факт/факт;
- строк кредиту: 5 місяців (14.02.2010 р. – 14.07.2010 р.);
- сплата: а) процентів – шокварталу;
- б) основної суми – в кінці строку одним платежем.

Побудуємо первісні (планові) грошові потоки (див. таблицю 3).

Грунтуючись на даних грошових потоків, зазначених у графіку, розрахуємо ефективну ставку:

1) річна = 20.68979806%, розраховуємо її за таким рівнянням:

Таблиця 3. Графік первісних (планових) грошових потоків для прикладу 2

Період	Дата	Грошовий потік	Кількість днів у періоді
0	13.02.2010 р.	-1 000 + 20 = -980	
1	28.02.2010 р.	0.00	15
2	31.03.2010 р.	1 000 × 14%/365 × 46 днів = 17.64	31
3	30.04.2010 р.	0.00	30
4	31.05.2010 р.	0.00	31
5	30.06.2010 р.	1 000 × 14%/365 × 91 день = 34.90	30
6	13.07.2010 р.	1 000 + 1 000 × 14% / 365 × 13 днів = 1 004.99	13

$$980 = 17.64 / (1 + i_{\text{еф.}})^{46/365} + 34.90 / (1 + i_{\text{еф.}})^{137/365} + 1004.99 / (1 + i_{\text{еф.}})^{150/365};$$

$$2) \text{ денна} = 0.051534758\% = (100\% + 20.6898\%)^{1/365} - 100\%.$$

Побудуємо первісний (плановий) графік обліку кредиту (див. таблицю 4).

У такому разі сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту матиме такий вигляд (див. таблицю 5).

Розглянемо ситуацію, за якої позичальник не сплатив проценти в кінці березня.

Це збиткова подія, тому станом на кінець кварталу (31.03.2010 р.) визнається зменшення корисності.

Нехай за оцінками категорія якості – II, коефіцієнт ризику встановлений на рівні 20%.

Таблиця 4. Первісний (плановий) графік обліку кредиту для прикладу 2

Дата	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду	Теперішня вартість (PV)
		Усього (6 клас)	Нараховані доходи (ххх8)	Амортизація дисконту (ххх6)	Усього	Основна сума	Проценти		
28.02.2010 р.	980	7.60	5.75	1.85	0.00	0.00	0.00	987.60	987.60
31.03.2010 р.	987.60	15.90	11.89	4.01	17.64	0.00	17.64	985.86	985.86
30.04.2010 р.	985.86	15.36	11.51	3.85	0.00	0.00	0.00	1 001.22	1 001.22
31.05.2010 р.	1 001.22	16.12	11.89	4.23	0.00	0.00	0.00	1 017.34	1 017.34
30.06.2010 р.	1 017.34	15.85	11.51	4.34	34.90	0.00	34.90	998.28	998.28
13.07.2010 р.	998.28	6.71	4.99	1.72	1 004.99	1 000.00	4.99	0.00	0.00
Усього		77.53	57.53	20.00	1 057.53	1 000.00	57.53		

¹ Закінчення. Початок у № 9 за 2014 рік.

Таблиця 5. Сальдо рахунків за первісного (планового) графіка обліку кредиту

Дата	Основна сума	Неамортизований дисконт (-)	Нараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
28.02.2010 р.	1 000	-18.15	5.75	0.00	987.60
31.03.2010 р.	1 000	-14.14	0.00	0.00	985.86
30.04.2010 р.	1 000	-10.29	11.51	0.00	1 001.22
31.05.2010 р.	1 000	-6.06	23.40	0.00	1 017.34
30.06.2010 р.	1 000	-1.72	0.00	0.00	998.28
13.07.2010 р.	1 000	0.00	0.00	0.00	1 000.00

Гривень

Таблиця 6. Графік очікуваних грошових потоків у результаті знецінення кредиту

Період	Дата	Договірні потоки	Коефіцієнт	Очікуваний потік
2	31.03.2010 р.	0.00		0
3	30.04.2010 р.	0.00		0
4	31.05.2010 р.	0.00		0
5	30.06.2010 р.	0.00		0
6	31.07.2010 р.	0.00		0
7	31.08.2010 р.	0.00		0
8	30.09.2010 р.	0.00		0
9	31.10.2010 р.	0.00		0
10	30.11.2010 р.	0.00		0
11	31.12.2010 р.	0.00		0
12	31.01.2011 р.	0.00		0
13	28.02.2011 р.	0.00		0
14	31.03.2011 р.	1 157.64	0.2	926.12

Гривень

Побудуємо новий графік очікуваних грошових потоків, передбачаючи, що позичальник сплатить 80% усіх потоків, обумовлених первісними умовами договору (тобто 80% основної суми та 80% процентів за період з 14.02.2010 р. до 13.07.2010 р.) через рік – 31.03.2011 р. (див. таблицю 6).

За таких умов станом на 31.03.2010 р. матимемо:

$$\begin{aligned} \text{Теперішня вартість (PV)} &= 767.35 = 926.12 / (1 + 0.206898)^{365/365} \\ \text{Амортизована собівартість (Ам. с/в)} &= 1\,003.50 = 1000_N + 17.64\% - 14.14_D \\ \text{Резерв} &= -236.15 \end{aligned}$$

У бухгалтерському обліку буде відображено визнання зменшення корисності шляхом формування резерву:

$$\begin{aligned} \text{Дебет 7702 Витрати на формування резерву} &= 236.15 \\ \text{Кредит 2400 Резерв} &= 236.15 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{У результаті балансова вартість буде такою:} \\ \text{основна сума} &= 1000 \\ \text{нараховані проценти} &= 17.64 \\ \text{неамортизований дисконт} &= -14.14 \\ \text{резерв} &= -236.15 \\ \hline \text{усього балансова вартість} &= 767.35 \end{aligned}$$

Побудуємо новий графік обліку кредиту для кожного з чотирьох означених вище варіантів обліку.

ПЕРШИЙ ВАРІАНТ

Відповідно до першого варіанта уся сума різниці, що виникає між сумою визнаних за ефективною ставкою відсотка процентних доходів та нарахованих за номінальною процентною ставкою доходів, відображається за рахунком з обліку неамортизованого дисконту (премії) у кореспонденції з рахунком з обліку процентних доходів (див. таблицю 7).

Таблиця 7. Графік обліку знеціненого кредиту за умов, що вся різниця між процентами за ефективною і номінальною ставками відноситься на рахунок неамортизованого дисконту/премії

Період	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду, до перегляду зменшення корисності	Сума очікуваного відшкодування	Зменшення корисності	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність (у частках від одиниці)	
		Усього (6 кл.)	Нараховані доходи (xxx8)/премії (xxx5)	Амортизація дисконту (xxx6)	Усього	Основна сума	Проценти					У тому числі:	річний еквівалент
13.02.2010 р.	980	7.60	5.75	1.85	0	0	980	980	987.60	0.00	987.60	0.00775816	0.20689798
28.02.2010 р.	987.60	15.90	11.89	4.01	0	0	987.60	1 003.50	767.35	-236.15	767.35	0.01609989	0.20689798
30.04.2010 р.	767.35	11.51	11.51	0.45	0	0	779.30	779.30	779.30	0.00	779.30	0.01557651	0.20689798
31.05.2010 р.	779.30	12.55	11.89	0.66	0	0	791.85	791.85	791.85	0.00	791.85	0.01609989	0.20689798
30.06.2010 р.	791.85	12.33	11.51	0.83	0	0	804.19	804.19	804.19	0.00	804.19	0.01557651	0.20689798
31.07.2010 р.	804.19	12.95	11.89	1.06	0	0	817.13	817.13	817.13	0.00	817.13	0.01609989	0.20689798
31.08.2010 р.	817.13	13.16	11.89	1.27	0	0	830.29	830.29	830.29	0.00	830.29	0.01609989	0.20689798
30.09.2010 р.	830.29	12.93	11.51	1.43	0	0	843.22	843.22	843.22	0.00	843.22	0.01557654	0.20689798
31.10.2010 р.	843.22	13.58	11.89	1.69	0	0	856.80	856.80	856.80	0.00	856.80	0.01609989	0.20689798
30.11.2010 р.	856.80	13.35	11.51	1.84	0	0	870.14	870.14	870.14	0.00	870.14	0.01557651	0.20689798
31.12.2010 р.	870.14	14.01	11.89	2.12	0	0	884.15	884.15	884.15	0.00	884.15	0.01609989	0.20689798
31.01.2011 р.	884.15	14.23	11.89	2.34	0	0	898.39	898.39	898.39	0.00	898.39	0.01609989	0.20689798
28.02.2011 р.	898.39	13.05	10.74	2.31	0	0	911.44	911.44	911.44	0.00	911.44	0.01453057	0.20689798
31.03.2011 р.	911.44	14.67	11.89	2.78	926.12	800	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.01609989	0.20689798
Усього	157.64	182.27	157.64	24.62	926.12	800	926.12	926.12	926.12	0.00	926.12	к.13 = к.3 / к.2	к.14 = (1 + к.13) ^{365/к.1} - 1
Формула	к.2 = к.12 _{т-1}	к.3 = к.2 × 1 _{т-1}	к.4 = N × 1 _т	к.5 = к.3 - к.4	к.6 = к.7 + к.8	к.7 = N _т грош.	к.8 = % сплн.	к.9 = к.2 + к.4 + к.5 - к.6	к.10 = PV	к.11 = к.9 - к.10	к.12 = к.10 - к.11	к.13 = к.3 / к.2	к.14 = (1 + к.13) ^{365/к.1} - 1

У цьому разі визнання доходу на 30.04.2010 р. (за квітень) буде відображене в обліку таким проведенням:

Дебет xxx8 %_{нар.} = 11.51
 Дебет xxx6 Дисконт = 0.45 } 11.95
 Кредит 6026 Д% = 11.95

У результаті балансова вартість станом на 30.04.2010 р. буде такою:

основна сума = 1 000
 нараховані проценти = 29.15
 неамортизований дисконт = -13.69
 резерв = -236.15
усього балансова вартість = 779.30

А станом на 28.02.2011 р., наприклад, визнання процентних доходів буде відображене таким проведенням:

Дебет xxx8 %_{нар.} = 10.74
 Дебет xxx5 Премія = 2.31 } 13.05
 Кредит 6026 Д% = 13.05

Звернімо увагу, що за графіком банк продовжує нарахування процентів за номінальною ставкою за період після планової дати погашення до дати очікуваного погашення (з 13.07.2010 р. до 31.03.2011 р.), хоча в грошових потоках ці проценти не враховувалися. Такий підхід, на наш погляд, прийнятний, якщо юридичні умови фінансового інструменту не змінювалися й умови договору передбачають право вимоги процентів за весь період до дати повного погашення позичальником свого основного боргу. Тобто нарахування має бути забезпечене юридичними правами вимоги згідно з кредитним договором незалежно від того, які очікування, з економічної точки зору, закладалися під час побудови очікуваних грошових потоків. Якщо б первісні умови не передбачали права вимоги виплати позичальником процентів за “додатковий” період або ж були б внесені відповідні зміни до умов договору, проценти за цей період не нараховувалися б і в графіку обліку не мали б відображатися.

Сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту матиме такий вигляд (див. таблицю 8).

За даними таблиць 7 і 8 бачимо, що за такого підходу за рахунком дисконту/премії амортизація здійснюється прискореними темпами, і в результаті навіть виникає премія.

Цей факт важко пояснити з точки зору економічного змісту.

Перший варіант має важливу перевагу: він простий у тому сенсі, що слід зробити звичайне, стандартне проведення.

Але за такого підходу є певні недоліки:

- дисконт на кінець дії угоди не буде амортизований повністю, що суперечить логіці методу ефективної ставки відсотка. Більше того, в результаті сума за рахунком дисконту може бути навіть більшою, ніж під час первісного визнання, або, навпаки, перетворитися на премію. Крім того, оскільки загальний описаний у нормативних актах підхід пропонує лише один варіант проводки з рахунком дисконту/премії – їх амортизацію на процентні доходи, є ризик того, що на дату погашення банк відобразить “повну амортизацію” такого дисконту/премії на процентні доходи. У результаті в Звіті про прибутки і збитки буде визнана повна сума процентних доходів – так, немов кредит не був знеціненим, що суперечить самій ідеї МСФЗ про визнання доходу лише від ефективної (працюючої) частини активу. Це призведе до певного викривлення показників фінансової звітності;

- по суті, за такого підходу рахунок неамортизованого дисконту/премії частково перебирає на себе функцію резерву. І тоді суми за рахунком резерву може не вистачити для списання фактично недоотриманої суми;

- крім того, нормативні акти Національного банку України, зокрема Інструкція НБУ № 481 [4], не містять проведення, коли під час погашення чи списання кредитної заборгованості використовується рахунок дисконту/премії.

Так, у прикладі 2 припинення визнання кредиту з використанням першого варіанта визнання процентних доходів має бути відображене таким бухгалтерським проведенням (якщо погашення відбудеться в межах сум згідно з очікуваннями, закладеними у розрахунки):

Дебет Грошові кошти = 926.12
 Дебет 2400 Резерв = 236.15
 Кредит xxx2 N = 1 000.00
 Кредит xxx8, xxx9 %_{нар.} = 157.64
 Кредит xxx5 Премія = 4.62 } 926.12

Таблиця 8. Сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту за умови застосування першого варіанта обліку (коригування неамортизованого дисконту/премії)

Гривень

Дата	Основна сума	Неамортизований дисконт (-) або премія (+)			Нараховані проценти	Резерв	Балансова вартість на кінець періоду
		Загалом амортизація	За плановим графіком	Коригування у зв'язку зі зменшенням корисності			
13.02.2010 р.	1 000.00	-20.00	-20	0.00	0.00	0.00	980.00
28.02.2010 р.	1 000.00	-18.15	-18.15	0.00	5.75	0.00	987.60
31.03.2010 р.	1 000.00	-14.14	-14.14	0.00	17.64	-236.15	767.35
30.04.2010 р.	1 000.00	-13.69	-10.29	-3.40	29.15	-236.15	779.30
31.05.2010 р.	1 000.00	-13.04	-6.06	-6.98	41.04	-236.15	791.85
30.06.2010 р.	1 000.00	-12.21	-1.72	-10.49	52.55	-236.15	804.19
31.07.2010 р.	1 000.00	-11.15	0.00	-11.15	64.44	-236.15	817.13
31.08.2010 р.	1 000.00	-9.89	0.00	-9.89	76.33	-236.15	830.29
30.09.2010 р.	1 000.00	-8.46	0.00	-8.46	87.84	-236.15	843.22
31.10.2010 р.	1 000.00	-6.78	0.00	-6.78	99.73	-236.15	856.80
30.11.2010 р.	1 000.00	-4.94	0.00	-4.94	111.23	-236.15	870.14
31.12.2010 р.	1 000.00	-2.82	0.00	-2.82	123.12	-236.15	884.15
31.01.2011 р.	1 000.00	-0.48	0.00	-0.48	135.01	-236.15	898.39
28.02.2011 р.	1 000.00	1.84	0.00	1.84	145.75	-236.15	911.44
31.03.2011 р.	200.00	4.62	0.00	4.62	31.53	-236.15	0.00

ДРУГИЙ ВАРІАНТ

За цього варіанта під час визнання процентних доходів здійснюється коригування резервів на загальну суму різниці між сумою процентних доходів за ефективною ставкою та сумою нарахованих процентів і планової амортизації дисконту/премії (див. таблицю 9).

У цьому разі визнання доходу на 30.04.2010 р. (за квітень) буде відображене в обліку таким проведенням:

Дебет xxx8 %_{нар.} = 11.51
 Дебет xxx6 Дисконт = 3.85 } 11.95
 Кредит 2400 Резерв = 3.40
 Кредит 6026 Д% = 11.95

Балансова вартість станом на 30.04.2010 р. буде такою:

основна сума = 1000
 нараховані проценти = 29.15
 неамортизований дисконт = -10.29
 резерв = -239.56
усього балансова вартість = 779.30

Сальдо рахунків з обліку балансової вартості знеціненого кредиту за використання другого варіанта наведено в таблиці 10.

Як бачимо, загальна балансова вартість станом на відповідну дату така сама, як і загальна балансова вартість за умови використання першого варіанта обліку (див. таблиці 8 і 10). Аналогічно сума визнаних процентних доходів як за періодами, так і в цілому за обох варіантів однакова.

Розглянемо, для прикладу, визнання процентних доходів станом на 28.02.2011 р. (за лютий 2011 року) з використанням другого варіанта. Матимемо таке бухгалтерське проведення:

Дебет xxx8 %_{нар.} = 10.74
 Дебет 2400 Резерв = 2.31 } 13.05
 Кредит 6026 Д% = 13.05

Тобто у разі застосування другого варіанта обліку може бути необхідним здійснення проведення як за кредитом, так і за дебетом рахунку резерву.

Такий підхід має певні **недоліки**:

- банк буде змушений робити додаткову проводку;
- рахунок резерву використовується у незвичайний спосіб – у кореспонденції з рахунком процентних доходів, а не витрат на формування резерву. Враховуючи, що такого бухгалтерського проведення немає у нормативно-правових актах НБУ з бухгалтерського обліку, може виникнути проблема обґрунтування його правомірності під час перевірки представниками податкових органів або банківського нагляду. А для них цей показник дуже важливий, адже він впливає на розрахунок оподаткованого прибутку, економічних нормативів. Крім того, якщо не зробити під синтетичний рахунок резерву відповідної аналітики, з часом, після закінчення року, може втратитися інформація про те, які суми збитків загалом, за весь період дії інструменту, були за ним визнані у Звітах про прибутки і збитки за всі роки;
- банк буде змушений вести базу амортизації дисконту/премії за планом. Цей процес має бути налаштований таким чином, щоб надавати змогу розраховувати “планові” суми амортизації за частину первісно визначеного періоду платежу (наприклад, якщо первісні умови передбачали платежі в кінці кожного місяця, але серед місяця відбувається погашення чи зміна умов кредитної угоди).

Щоб вирішити цю проблему, можна здійснювати паралельний, а не заздалегідь прорахований, розрахунок суми амортизації дисконту/премії за відповідний період.

Таблиця 9. Графік обліку знеціненого кредиту за умови коригування резерву з відповідним коригуванням процентних доходів

Період	Амортизована собівартість на початок періоду		Визнання доходів		Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду	Зменшення корисності Дт/Кт 7 кл. - Кт(-)/Дт(+) 2400	Теперішня вартість (PV) за очікуваними потоками (затвердженнями)	Амортизована собівартість на кінець періоду до коригування резерву	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність	
	Усього (6 кл.)	Нараховані доходи (xxx8)	Коригування резерву Кт(-)/Дт(+) 2400	Амортизація дисконту (xxx6) за первісних умов	Усього	Основна сума	Проценти						У частках від одиниці	У тому числі:
													за період	річний еквівалент
13.02.2010 р.	980.00	5.75	0.00	1.85	0.00	0.00	0.00	987.60	0.00	987.60	987.60	987.60	0.0077582	0.2068980
28.02.2010 р.	987.60	11.89	0.00	4.01	0.00	0.00	0.00	1 003.50	-236.15	767.35	767.35	767.35	0.0160999	0.2068980
30.04.2010 р.	767.35	11.51	-3.40	3.85	0.00	0.00	0.00	779.30	0.00	779.30	779.30	779.30	0.0155765	0.2068980
31.05.2010 р.	779.30	11.89	-3.57	4.23	0.00	0.00	0.00	791.85	0.00	791.85	791.85	791.85	0.0160999	0.2068980
30.06.2010 р.	791.85	11.51	-3.51	4.34	0.00	0.00	0.00	804.19	0.00	804.19	804.19	804.19	0.0155765	0.2068980
31.07.1010 р.	804.19	11.89	-0.67	1.72	0.00	0.00	0.00	817.13	0.00	817.13	817.13	817.13	0.0160999	0.2068980
31.08.2010 р.	817.13	11.89	1.27	0.00	0.00	0.00	0.00	830.29	0.00	830.29	830.29	830.29	0.0160999	0.2068980
30.09.2010 р.	830.29	11.51	1.42	0.00	0.00	0.00	0.00	843.22	0.00	843.22	843.22	843.22	0.0155765	0.2068980
31.10.2010 р.	843.22	11.89	1.69	0.00	0.00	0.00	0.00	856.80	0.00	856.80	856.80	856.80	0.0160999	0.2068980
30.11.2010 р.	856.80	11.51	1.84	0.00	0.00	0.00	0.00	870.14	0.00	870.14	870.14	870.14	0.0155765	0.2068980
31.12.2010 р.	870.14	11.89	2.12	0.00	0.00	0.00	0.00	884.15	0.00	884.15	884.15	884.15	0.0160999	0.2068980
31.01.2011 р.	884.15	11.89	2.34	0.00	0.00	0.00	0.00	898.39	0.00	898.39	898.39	898.39	0.0160999	0.2068980
28.02.2011 р.	898.39	10.74	2.31	0.00	0.00	0.00	0.00	911.44	0.00	911.44	911.44	911.44	0.0145306	0.2068980
31.03.2011 р.	911.44	11.89	2.78	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Усього	182.27	157.64	4.62	20.00	926.12	800	126.12	0.00	-236.15	0.00	0.00	0.00		
Формула	к.2 = к.12 _{т-1} × 1 _{фр.}	к.4 = N × 1 _т	к.5 = к.3 - к.4 - к.6	к.6	к.7 = к.8 + к.9	к.8 = N _{торгаш.}	к.9 = % _{спеч.}	к.9 = к.2 + к.4 + к.5 + к.6 - к.7	к.11 = к.9 - к.10	к.10 = PV	к.12 = к.10 - к.11	к.13 = к.3 / к.2	к.14 = (1 + к.13) ^{к.6/12} - 1	

Це можна зробити, наприклад, таким шляхом:

1) маючи плановий графік грошових потоків, можемо розрахувати теперішню вартість (PV) станом на початок і кінець поточного періоду;

2) визначити різницю між цими теперішніми вартостями;

3) визначити суму планових нарахованих процентів, використовуючи номінальну ставку та планову непогашену основну суму (тобто без урахування прострочених, реструктуризованих (сплата яких була перенесена порівняно з первісним графіком) сум основного боргу);

4) до суми різниці, визначеної у пункті (2), додати суму нарахувань, визначену в пункті (3) та вирахувати (відняти) суми запланованих на цей період виплат основної суми і процентів.

Як бачимо, це вельми складний додатковий розрахунок.

Але такий підхід має неабиякі переваги, зокрема:

- дисконт/премія буде повністю амортизований;
- погашення кредиту або його списання здійснюватиметься у звичайному режимі;
- дисконт/премія відобразить лише реальний розподіл і визнання комісій, прибутку/збитку першого дня – ті суми, які на самому початку були відображені за цим рахунком;

• бухгалтеру буде значно легше зорієнтуватися, до якої балансової вартості можна повернутися у разі відновлення корисності (МСБО 39 встановлює, що у разі наявності доказів відновлення корисності попередньо визнаний збиток від зменшення корисності має бути змінений на зворотний (тобто сторнований). При цьому така зміна не повинна призводити до становища, коли балансова вартість фінансового активу перевищуватиме ту собівартість, яку він мав би, якби зниження корисності не було визнане [3, п. 65]);

• за такого підходу наприкінці строку дії інструменту за рахунком резерву залишається саме сума, необхідна для списання юридичних сум боргу (основного і процентів), котрі позичальник несанкціоновано, з точки зору умов договору, не погасив (реальні грошові втрати).

Облік припинення визнання кредиту із застосуванням другого варіанта обліку буде відображено таким бухгалтерським проведенням:

Дебет Грошові кошти	= 926.12	} 926.12
Дебет 2400 Резерв	= 231.53	
Кредит xxx2 N	= 1 000.00	
Кредит xxx8, xxx9 % _{нар.}	= 157.64	

Саме такий (другий) варіант застосовує НБУ в своїй обліковій політиці [13, примітка 9] (див. таблицю 11).

Аналізуючи наведений витяг із фінансової звітності На-

Таблиця 10. Сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту за умов застосування другого варіанта обліку (коригування суми резерву)

Гривень

Дата	Основна сума	Неамортизований дисконт (-) або премія (+)	Нараховані проценти	Резерв			Балансова вартість на кінець періоду
				Загалом	Затверджений резерв (збиток від знецінення, в кореспонденції з 7 кл.)	Коригування резерву (в кореспонденції з Д%, 6 кл.)	
13.02.2010 р.	1 000.00	-20.00	0.00	0.00	0.00	0.00	980.00
28.02.2010 р.	1 000.00	-18.15	5.75	0.00	0.00	0.00	987.60
31.03.2010 р.	1 000.00	-14.14	17.64	-236.15	-236.15	0.00	767.35
30.04.2010 р.	1 000.00	-10.29	29.15	-239.56	-236.15	-3.40	779.30
31.05.2010 р.	1 000.00	-6.06	41.04	-243.13	-236.15	-6.98	791.85
30.06.2010 р.	1 000.00	-1.72	52.55	-246.64	-236.15	-10.49	804.19
31.07.2010 р.	1 000.00	0.00	64.44	-247.31	-236.15	-11.15	817.13
31.08.2010 р.	1 000.00	0.00	76.33	-246.04	-236.15	-9.89	830.29
30.09.2010 р.	1 000.00	0.00	87.84	-244.61	-236.15	-8.46	843.22
31.10.2010 р.	1 000.00	0.00	99.73	-242.93	-236.15	-6.78	856.80
30.11.2010 р.	1 000.00	0.00	111.23	-241.09	-236.15	-4.94	870.14
31.12.2010 р.	1 000.00	0.00	123.12	-238.97	-236.15	-2.82	884.15
31.01.2011 р.	1 000.00	0.00	135.01	-236.63	-236.15	-0.48	898.39
28.02.2011 р.	1 000.00	0.00	145.75	-234.31	-236.15	1.84	911.44
31.03.2011 р.	200.00	0.00	31.53	-231.53	-236.15	4.62	0.00

Таблиця 11. Витяг з консолідованої фінансової звітності НБУ за рік, що закінчився 31.12.2013 р.

Млн. гривень

Національний банк України

Консолідована фінансова звітність

Примітки до консолідованої фінансової звітності

9 Кредити банкам та іншим позичальникам (витяг)

...У резервах під кредити банкам та іншим позичальникам впродовж 2013 року відбулися такі зміни:

	Кредити, надані банкам для підтримання їх ліквідності	Кредити, надані в рамках кредитних ліній для підтримання малих і середніх підприємств за рахунок коштів, отриманих від Європейського банку реконструкції та розвитку	Інші	Усього
Резерв під кредити банкам та іншим позичальникам на початок року	13 933		36	14 138
Збільшення резерву (примітка 27)	1 243		-	1 243
Коригування процентних доходів за знеціненими кредитами, що надані банкам	(398)		-	(398)
Зменшення резерву (примітка 27)	(1 615)		(166)	(1 781)
Списання активів за рахунок резервів	(1)		(1)	(2)
Резерв під кредити банкам та іншим позичальникам на кінець року	13 162		2	13 200

ціонального банку України за 2013 рік, звернімо увагу на рядок “коригування процентних доходів за знеціненими кредитами, що надані банкам” у таблиці 11. Як бачимо, сума зміни обсягу резервів, котра одночасно відкоригувала процентні доходи, що визнана у Звіті про прибутки і збитки за знеціненими кредитами, має від’ємне значення. Тобто загалом за всім знеціненим кредитним портфелем проведення для відображення цього коригування привело до зменшення суми за рахунком резерву і було таким:

Дебет Резерв
Кредит Д%.

Отже, за рахунок цього коригування процентні доходи навіть збільшилися, що може видатися дивним і нелогічним. Але це явище має пояснення. Здебільшого знецінення відбулося за кредитами, наданими НБУ банкам, у період кризи 2008 року. Водночас, зважаючи на нестабільну економічну ситуацію, що вплинула на платіжну дисципліну банків (а це, за МСБО 39, одна зі збиткових подій), НБУ змушений був змінити для банків процентні ставки – з фіксованих, що в середньому становили 14.15% річних [14, примітка 31] (які розраховувалися згідно з процентною політикою НБУ, тобто як облікова ставка на дату надання кредиту плюс спред [15], у той час облікова ставка була на рівні 12% річних), на плаваючі номінальні, що дорівнювали сумі поточної облікової ставки, плюс той-таки спред (тобто плюс приблизно 2%). У результаті ефективна ставка приблизно дорівнює первісній номінальній (НБУ не стягує “процентні” комісії, усі кредити надаються за ринковими умовами, обумовлюються лише платежі на щомісячній основі) та становить, за таких умов, у середньому приблизно 15%. Під час зміни номінальних ставок у зв’язку зі зміною базової облікової ефективна ставка не перераховувалася, оскільки номінальна ставка свого часу змінилася під впливом збиткових подій. У такому випадку МСБО 39 забороняє перерахунок ставки, встановлюючи необхідність визнання збитку від знецінення, розрахованого з використанням первісної ефективної ставки відсотка. З другого боку, облікова ставка у той час, починаючи з 2009 року, стрімко зменшувалася – до 7.5% [16]. Відповідно ефективна ставка за кредитами стала у 2013 році майже вдвічі вищою від поточної номінальної (приблизно 15% порівняно з поточною номінальною, що в середньому становила 7.45%) [13, примітка 32]. Таким чином, навіть незважаючи на наявність резервів (що зменшує величину амортизованої (балансової) вартості), сума нарахованих за новою, зниженою номінальною ставкою процентів є значно меншою від суми процентного доходу, який слід визнавати з використанням великої ефективної ставки.

Однак така різка зміна номінальної ставки обов’язково враховується під час розрахунку суми збитків від знецінення через побудову майбутніх очікуваних грошових потоків (у частині майбутніх платежів за процентами). Як бачимо, загалом резерв за знеціненими кредитами НБУ становить 13 162 млн. грн., а на початок року та з урахуванням доформування у зв’язку з подальшим знеціненням – понад 15 млрд. грн. Отже, в даному випадку коригування переважно відображає ті додаткові проценти, які за первісних умов мали б бути отримані, але “прошені” Національним банком під час зміни умов договорів у часи кризи, а тому вони навіть не нараховуються. Ця частина процентів була втрачена навіть юридично, тому на неї

визнавалися збитки та, відповідно, формувалася резерв. Оскільки за таких умов на дату повного погашення кредиту в обліку не буде відображено цієї суми процентів (для такої операції немає юридичних підстав), то не буде й потреби реально списувати за рахунок резерву цю частину процентів. Разом із тим сторнувати збитки, визнані під час формування даної частини резерву, неправильно, оскільки відновлення корисності не відбувається. Отже, вказане проведення, умовно кажучи нараховує додаткову, “прошену”, частину процентів, яка одразу ж і покривається вже створеним резервом, оскільки все це робиться з використанням рахунків резервів. НБУ для таких цілей веде два окремих рахунки резервів – затверджений резерв (створений за рахунок витрат) і так званий “технічний” резерв (коригування процентних доходів), які складаються в загальну суму резерву станом на звітну дату. Використання для визнання процентних доходів первісної ефективної ставки цілком відповідає вимогам МСФЗ, котрі визначають, що під час застосування техніки дисконтування (яка й використовується у процесі визнання зменшення корисності) коригування грошових потоків та ставки дисконтування на ризики мають бути узгодженими, тобто одні й ті ж ризики не повинні враховуватися двічі – на них або коригується ставка, або потоки (див., наприклад, МСФЗ 13 “Оцінка справедливої вартості”, МСБО 36 “Зменшення корисності активів” [17, п. Б14; 18, п. 56]). Якщо ми під час розрахунку суми очікуваного відшкодування (теперішньої вартості очікуваних грошових потоків з урахуванням впливу збиткових подій) скоригували на кредитні ризики грошові потоки, то немає потреби коригувати ефективну ставку, яка фактично є ставкою дисконтування для цих цілей. Інакше кредитні ризики будуть враховані двічі.

ТРЕТІЙ ВАРІАНТ

Цей варіант передбачає здійснення коригування процентних доходів шляхом використання рахунку нарахованих доходів (див. таблицю 12).

За такої методики визнання доходу на 30.04.2010 р. (за квітень) буде відображене в обліку таким проведенням:

Дебет xxx8 % _{нар.}	= 8.10	} 11.95
Дебет xxx6 Дисконт	= 3.85	
Кредит 6026 Д%	= 11.95	

У результаті балансова вартість станом на 30.04.2010 р. буде такою:

основна сума	= 1 000
нараховані проценти	= 25.75
неамортизований дисконт	= -10.29
резерв	= -236.15
усього балансова вартість	= 779.30

Тобто балансова вартість загалом така ж, як і за першого та другого варіантів, але її складові в усіх трьох варіантах різні.

Для порівняння: станом на 28.02.2011 р. визнання процентних доходів буде відображене таким проведенням:

Дебет xxx8 % _{нар.}	= 13.05
Кредит 6026 Д%	= 13.05

Перевагами цього методу є:

- ті ж, що і під час застосування другого варіанта обліку;
- не використовується рахунок резерву, під який, як

Таблиця 12. Графік обліку знеціненого кредиту за умови коригування суми нарахованих доходів

Період	Амортизована собівартість на початок періоду	Визнання доходів		Грошові потоки			Амортизована собівартість на кінець періоду до коригування резерву	Теперішня вартість (РВ) за очікуваними (затвердженими) потоками	Зменшення корисності Дт/ Кт 7 кл. Кт (-)/ Дт (+) 2400	Амортизована собівартість на кінець періоду	Дохідність (у частках від одиниці)		
		Усього (б кл.)	Нараховані доходи (xxxв)	Амортизація дисконту (xxxб) за первісних умов	Усього	Основа сума					Проценти	за період	У тому числі: річний еквівалент
13.02.2010 р.	980.00	7.60	5.75	1.85	0.00	0.00	987.60	987.60	0.00	980.00	0.0077582	0.2068980	
28.02.2010 р.	987.60	15.90	11.89	4.01	0.00	0.00	1003.50	767.35	-236.15	987.60	0.0160999	0.2068980	
31.03.2010 р.	987.60	11.95	8.10	3.85	0.00	0.00	779.30	779.30	0.00	767.35	0.0155765	0.2068980	
30.04.2010 р.	779.30	12.55	8.32	4.23	0.00	0.00	791.85	791.85	0.00	779.30	0.0160999	0.2068980	
31.05.2010 р.	791.85	12.33	7.99	4.34	0.00	0.00	804.19	804.19	0.00	791.85	0.0155765	0.2068980	
30.06.2010 р.	804.19	12.95	11.22	1.72	0.00	0.00	817.13	804.19	0.00	804.19	0.0160999	0.2068980	
31.07.2010 р.	817.13	13.16	13.16	0.00	0.00	0.00	830.29	817.13	0.00	817.13	0.0160999	0.2068980	
31.08.2010 р.	830.29	12.93	12.93	0.00	0.00	0.00	843.22	830.29	0.00	830.29	0.0155765	0.2068980	
30.09.2010 р.	843.22	13.58	13.58	0.00	0.00	0.00	856.80	843.22	0.00	843.22	0.0160999	0.2068980	
31.10.2010 р.	856.80	13.35	13.35	0.00	0.00	0.00	870.14	856.80	0.00	856.80	0.0155765	0.2068980	
30.11.2010 р.	870.14	14.01	14.01	0.00	0.00	0.00	884.15	870.14	0.00	870.14	0.0160999	0.2068980	
31.12.2010 р.	884.15	14.23	14.23	0.00	0.00	0.00	898.39	884.15	0.00	884.15	0.0160999	0.2068980	
31.01.2011 р.	898.39	13.05	13.05	0.00	0.00	0.00	911.44	898.39	0.00	898.39	0.0160999	0.2068980	
28.02.2011 р.	911.44	14.67	14.67	0.00	0.00	0.00	926.12	911.44	0.00	911.44	0.0145306	0.2068980	
31.03.2011 р.	911.44	14.67	14.67	0.00	0.00	0.00	926.12	911.44	0.00	911.44	0.0145306	0.2068980	
Усього		182.27	162.27	20.00	926.12	800	0.00	0.00	-236.15	0.00			
Формула	к.2 = к.12 _{період} -1	к.3 = к.2 × k _{період} *	к.4 = к.3 - к.5	к.5	к.6 = к.7 + к.8	к.7 = N _{період}	к.8 = % _{справ.}	к.9 = к.2 + к.4 + к.5 - к.6	к.10 = PV	к.11 = к.9 - к.10	к.12 = к.10 - к.11	к.13 = к.3 / к.2	к.14 = (1 + к.13) ^{к.11} / к.1 - 1

правило, здійснені налаштування для складання статистичної, наглядової, податкової звітності. Завдяки цьому рахунок резерву буде зрозумілим для контролюючих органів.

Цей метод, можливо, є оптимальним для ситуації, розглянутої вище на прикладі Національного банку України – коли здійснюється реструктуризація умов кредитного договору внаслідок знецінення, яка передбачає зниження номінальної ставки відсотка.

Однак є й **недоліки** такого підходу:

– по-перше, як і в другому варіанті, необхідно мати методику розрахунку “планової” амортизації дисконту, коли кредит уже знецінений, у тому числі могли бути змінені умови;

– ламається, причому всупереч чинним вимогам і логіці побудови Плану рахунків, ідеологія обліку нарахованих доходів: за цим рахунком донині відображається юридична форма частини зобов’язання боржника у вигляді процентних платежів, тобто відображається сума коштів, яку він повинен сплатити додатково до основного боргу згідно з умовами договору (з другого боку – яку суму процентних платежів від нього має право вимагати банк у суді, якщо виникне потреба);

– важко буде відобразити в обліку погашення процентних платежів, якщо клієнт внесе більше коштів, ніж відображено за рахунком, але в межах суми за умовами договору;

– у випадках суттєвого знецінення, коли резерв становить значну частку, тобто наближається до 100%, може виникнути ситуація, що загальна сума залишку за рахунком може мати кредитове сальдо. А це категорично неможливо згідно з чинними вимогами НБУ – рахунки нарахованих доходів є активними.

З метою вирішення зазначених проблем можемо запропонувати в межах синтетичного рахунку нарахованих доходів виокремити два аналітичні чи субрахунки – для обліку “юридичних” нарахованих процентних платежів та для обліку решти різниці. Однак при цьому не зникають проблеми з побудовою роботи такого другого аналітичного/субрахунку – він ще в більшій кількості випадків може мати кредитовий залишок (див. таблицю 13 – сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту за умови застосування третього варіанта обліку).

Якщо застосувати підхід щодо ведення двох окремих аналітичних рахунків, то бухгалтерські проведення з визнання процентних доходів будуть такими:

– на 30.04.2010 р.:

Дебет xxx8/1 %_{нар.} = 11.51
 Кредит xxx8/2 %_{нар.} = 3.40 } 8.10
 Дебет xxx6 Дисконт = 3.85
 Кредит 6026 Д% = 11.95

– на 28.02.2011 р.:

Дебет xxx8/1 %_{нар.} = 10.74
 Дебет xxx8/2 %_{нар.} = 2.31 } 13.05
 Кредит 6026 Д% = 13.05

Облік погашення кредиту в разі застосування третього варіанта обліку та в разі, якщо умови погашення (сума, строки) відповідають очікуванням, буде відображено таким бухгалтерським проведенням:

Дебет Грошові кошти = 926.12
 Дебет 2400 Резерв = 236.15 }
 Кредит xxx2 N = 1 000.00 } 926.12
 Кредит xxx8/1, xxx9 %_{нар.} = 157.64
 Кредит xxx8/2 %_{нар.} = 4.62

Таблиця 13. Сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту за умови застосування третього варіанта обліку (коригування суми нарахованих доходів)

Дата	Основна сума	Неамортизований дисконт (-)	Нараховані проценти			Резерв	Гривень Балансова вартість на кінець періоду
			Загалом	Номінальні проценти (за договором)	Коригування у зв'язку зі знеціненням		
13.02.2010 р.	1 000.00	-20.00	0.00	0.00	0.00	0.00	980.00
28.02.2010 р.	1 000.00	-18.15	5.75	5.75	0.00	0.00	987.60
31.03.2010 р.	1 000.00	-14.14	17.64	17.64	0.00	-236.15	767.35
30.04.2010 р.	1 000.00	-10.29	25.75	29.15	-3.40	-236.15	779.30
31.05.2010 р.	1 000.00	-6.06	34.06	41.04	-6.98	-236.15	791.85
30.06.2010 р.	1 000.00	-1.72	42.06	52.55	-10.49	-236.15	804.19
31.07.2010 р.	1 000.00	0.00	53.28	64.44	-11.15	-236.15	817.13
31.08.2010 р.	1 000.00	0.00	66.44	76.33	-9.89	-236.15	830.29
30.09.2010 р.	1 000.00	0.00	79.37	87.84	-8.46	-236.15	843.22
31.10.2010 р.	1 000.00	0.00	92.95	99.73	-6.78	-236.15	856.80
30.11.2010 р.	1 000.00	0.00	106.29	111.23	-4.94	-236.15	870.14
31.12.2010 р.	1 000.00	0.00	120.30	123.12	-2.82	-236.15	884.15
31.01.2011 р.	1 000.00	0.00	134.54	135.01	-0.48	-236.15	898.39
28.02.2011 р.	1 000.00	0.00	147.59	145.75	1.84	-236.15	911.44
31.03.2011 р.	200.00	0.00	36.15	31.53	4.62	-236.15	0.00

ЧЕТВЕРТИЙ ВАРІАНТ

Цей підхід передбачає коригування резерву та дисконту (див. таблицю 14). Розглянемо його детальніше.

У цьому разі визнання доходу на 30.04.2010 р. (за квітень) буде відображено в обліку таким проведенням:

Дебет xxx8 % _{нар.}	= 11.51	} 11.95
Дебет xxx6 Дисконт	= 4.12	
Кредит 2400 Резерв	= 3.68	
Кредит 6026 Д%	= 11.95	

Балансова вартість станом на 30.04.2010 р. буде загальною такою, як і в попередніх варіантах, але з іншими сумами за складовими балансової вартості:

основна сума	= 1 000
нараховані проценти	= 29.15
неамортизований дисконт	= -10.02
резерв	= -239.83
усього балансова вартість	= 779.30

Для полегшення порівняння балансових вартостей за складовими під час використання різних варіантів обліку побудуємо таблицю 15.

Сальдо рахунків з обліку балансової вартості знеціненого кредиту впродовж усього строку існування інструменту за використання четвертого варіанта наведено в таблиці 16.

Розглянемо також для прикладу визнання процентних доходів станом на 28.02.2011 р. (за лютий 2011 року) з використанням другого варіанта. Бухгалтерське проведення у цьому варіанті буде таким:

Дебет xxx8 % _{нар.}	= 10.74	} 13.05
Дебет xxx5 Премія	= 6.33	
Кредит 2400 Резерв	= 4.02	
Кредит 6026 Д%	= 13.05	

Звернімо увагу, що у прикладі 1 за четвертим варіантом обліку дисконт амортизується повністю (все коригування припадає на рахунок резервів, а дисконт амортизується у такій самій сумі, як і за планового графіка розрахунків, подібно до другого варіанта обліку, хоча розрахунок суми коригування здійснювався в іншому порядку, ніж у другому варіанті). Але у разі зміни ставки або інших умов чи оцінок у результаті знецінення дисконт може й не бути амортизований повністю. Так вийшло у прикладі 2, зокрема за рахунок того, що в очіку-

ваних грошових потоках не враховувалися проценти за номінальною ставкою за період з дати планового погашення до нової очікуваної дати погашення.

У разі використання цього варіанта обліку резерв буде коригуватися щомісячно, що може призвести до проблем, які притаманні варіанту 2.

Позитивним чинником цього підходу є також те, що його було б зручніше використовувати за нинішньої ситуації з регламентацією обліку та складання фінансової звітності в банках, яка передбачає відображення в бухгалтерському обліку резерву, розрахованого за вимогами НБУ (Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23 (зі змінами) [19]), а у фінансовій звітності – згідно з МСФЗ шляхом трансформації [20]. Оскільки це можуть бути різні суми, то такий варіант полегшить вилучення сум резервів та коригування процентних доходів, розрахованих за вимогами НБУ. Цей підхід також дає змогу в процесі складання фінансової звітності включити відповідні суми, розраховані за вимогами МСФЗ.

Припинення визнання кредиту у випадку використання четвертого варіанта обліку (в разі якщо платежі будуть такими, як було оцінено під час розрахунку суми очікуваного відшкодування) відобразатиметься в обліку таким чином:

Дебет Грошові кошти	= 926.12	} 926.11
Дебет 2400 Резерв	= 285.01	
Кредит xxx2 N	= 1 000.00	
Кредит xxx8.9 % _{нар.}	= 157.64	
Кредит xxx5 Премія	= 53.48	

Як модифікацію цього варіанта, або як ще один, **п'ятий, варіант обліку** можна відносити решту процентних доходів (різницю між сумою процентного доходу за ефективною ставкою та сумою величин нарахованих процентів, "планової" амортизації дисконту/премії, коригування резерву із застосуванням ефективною ставки) на окремий аналітичний рахунок нарахованих доходів.

Отже, за різних варіантів відображення в обліку визнання процентних доходів здійснюватиметься по-різному, але на однакову загальну суму. При цьому відмінності полягатимуть у відображенні за тими чи інши-

Таблиця 14. Графік обліку знеціненого кредиту за умови коригування сум резерву та дисконту/премії

Період	Визнання доходів			Грошові потоки			Амортизована собівартість на початок періоду	Зменшення корисності Дт/Кт 7 кл. Кт(-)/Дт(+)	Амортизована собівартість на кінець періоду	Теперішня вартість (PV) за очікуваними (затвердженими) потоками	Амортизована собівартість на кінець періоду до коригування резерву	Доходність (у частках від одиниці)		
	Усього (6 кл.)	Нараховані доходи (xxx8)	Коригування резерву Дт/Кт 6 кл. Кт(-)/Дт(+)	Амортизація дисконту (xxx6)/ премії (xxx5) = залишкова сума	Усього	Основна сума						Проценти	за період	річний еквівалент
13.02.2010 р.														
28.02.2010 р.	980.00	7.60	5.75	0.00	0.00	0.00	1.85	0.00	987.60	987.60	987.60	0.00	0.0077582	0.2068980
31.03.2010 р.	987.60	15.90	11.89	0.00	0.00	0.00	4.01	0.00	1 003.50	767.35	1 003.50	-236.15	0.0160999	0.2068980
30.04.2010 р.	767.35	11.95	11.51	-3.68	0.00	0.00	4.12	0.00	779.30	779.30	779.30	0.00	0.0155765	0.2068980
31.05.2010 р.	779.30	12.55	11.89	-3.86	0.00	0.00	4.52	0.00	791.85	791.85	791.85	0.00	0.0160999	0.2068980
30.06.2010 р.	791.85	12.33	11.51	-3.80	0.00	0.00	4.62	0.00	804.19	804.19	804.19	0.00	0.0155765	0.2068980
31.07.2010 р.	804.19	12.95	11.89	-3.98	0.00	0.00	5.04	0.00	817.13	817.13	817.13	0.00	0.0160999	0.2068980
31.08.2010 р.	817.13	13.16	11.89	-4.05	0.00	0.00	5.31	0.00	830.29	830.29	830.29	0.00	0.0160999	0.2068980
30.09.2010 р.	830.29	12.93	11.51	-3.98	0.00	0.00	5.41	0.00	843.22	843.22	843.22	0.00	0.0155765	0.2068980
31.10.2010 р.	843.22	13.58	11.89	-4.18	0.00	0.00	5.86	0.00	856.80	856.80	856.80	0.00	0.0160999	0.2068980
30.11.2010 р.	856.80	13.35	11.51	-4.11	0.00	0.00	5.95	0.00	870.14	870.14	870.14	0.00	0.0155765	0.2068980
31.12.2010 р.	870.14	14.01	11.89	-4.31	0.00	0.00	6.43	0.00	884.15	884.15	884.15	0.00	0.0160999	0.2068980
31.01.2011 р.	884.15	14.23	11.89	-4.38	0.00	0.00	6.73	0.00	898.39	898.39	898.39	0.00	0.0160999	0.2068980
28.02.2011 р.	898.39	13.05	10.74	-4.02	0.00	0.00	6.33	0.00	911.44	911.44	911.44	0.00	0.0145306	0.2068980
31.03.2011 р.	911.44	14.67	11.89	-4.52	0.00	0.00	7.30	926.12	800.00	126.12	0.00	0.00	0.00	0.00
Усього	182.27	157.64	-48.86	-48.86	73.48	926.12	800.00	126.12	800.00	126.12	0.00	-236.15	0.00	0.00

к.2 = к.12 - к.11; к.3 = к.2 + к.1; к.4 = N * і_{ср.}; к.5 = Рез_{поз.} * і_{ср.}; к.6 = к.3 - к.4 - к.5; к.7 = к.8 + к.9; к.8 = N_{пер.} * і_{ср.}; к.9 = %_{ср.}; к.10 = PV; к.11 = к.9 - к.10; к.12 = к.10 - к.11; к.13 = к.3 / к.2; к.14 = (1 + к.13)^{к.1} / к.1 - 1

Таблиця 15. Порівняння балансової вартості знеціненого кредиту за елементами за умови застосування різних варіантів обліку

Елементи балансової вартості	Станом на 30.04.2010 р.			
	Перший варіант. Коригування через рахунки дисконту/премії	Другий варіант. Коригування через рахунок резерву	Третій варіант. Коригування через рахунок нарахованих доходів	Четвертий варіант. Коригування через рахунок резерву і дисконту/премії
Основна сума	1 000.00	1 000.00	1 000.00	1 000.00
Нараховані проценти	29.15	29.15	25.75	29.15
Неамортизований дисконт	-13.69	-10.29	-10.29	-10.02
Резерв	-236.15	-239.56	-236.15	-239.83
Усього балансова вартість	779.30	779.30	779.30	779.30

Таблиця 16. Сальдо рахунків з обліку балансової вартості кредиту за умови застосування четвертого варіанта обліку (коригування сум резерву та неамортизованого дисконту/премії)

Дата	Неамортизований дисконт (+) або премія (-)			Резерв			Балансова вартість на кінець періоду
	Основна сума	Планова амортизація дисконту	Загалом	Нараховані проценти	Коригування резерву (збиток від знецінення, в кореспонденції з 7 кл.)	Загалом (збиток від знецінення, в кореспонденції з 7 кл.)	
13.02.2010 р.	1 000.00	-20.00	0.00	0.00	0.00	0.00	980.00
28.02.2010 р.	1 000.00	-18.15	0.00	5.75	0.00	0.00	987.60
31.03.2010 р.	1 000.00	-14.14	0.00	17.64	-236.15	-236.15	767.35
30.04.2010 р.	1 000.00	-10.29	0.27	29.15	-236.15	-236.15	779.30
31.05.2010 р.	1 000.00	-6.06	0.56	41.04	-236.15	-236.15	791.85
30.06.2010 р.	1 000.00	-0.88	0.85	52.55	-236.15	-236.15	804.19
31.07.2010 р.	1 000.00	4.17	4.17	64.44	-236.15	-236.15	817.13
31.08.2010 р.	1 000.00	9.48	9.48	76.33	-236.15	-236.15	830.29
30.09.2010 р.	1 000.00	14.89	14.89	87.84	-236.15	-236.15	843.22
31.10.2010 р.	1 000.00	20.75	20.75	99.73	-236.15	-236.15	856.80
30.11.2010 р.	1 000.00	26.70	26.70	111.23	-236.15	-236.15	870.14
31.12.2010 р.	1 000.00	33.13	33.13	123.12	-236.15	-236.15	884.15
31.01.2011 р.	1 000.00	39.85	39.85	135.01	-236.15	-236.15	898.39
28.02.2011 р.	1 000.00	46.18	46.18	145.75	-236.15	-236.15	911.44
31.03.2011 р.	200.00	53.48	53.48	31.53	-236.15	-236.15	0.00

ми рахунками різниці між процентними доходами, які б визнавалися за кредитом у разі відсутності знецінення, і процентними доходами, скоригованими у зв'язку з визнанням знецінення. Проілюструємо це за допомогою таблиці 17, використовуючи числові дані прикладу 2.

Очевидно, що на практиці окремий розрахунок суми цієї різниці не завжди потрібен (наприклад, у першому варіанті цю різницю включено до суми амортизації дисконту/премії, і щоб зробити бухгалтерське проведення, виокремлювати її не потрібно. Так само, як і у третьому варіанті, тільки у цьому випадку різницю включено до загальної суми нарахованих процентних платежів, які необхідно відобразити в обліку (якщо тільки не будуть використовуватися окремі аналітичні рахунки).

СТАН ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Зважаючи на описані вище проблемні питання, Національний банк України ще у 2013 році розробив проект змін до Правил НБУ № 255 [8], якими, зокрема, планується врегулювання цих спірних моментів. Зміни виписані таким чином, щоб дати банкам можливість вибору будь-якого з варіантів, описаних вище, а може, й іншого варіанта. Але при цьому має виконуватися основна вимога МСФЗ: процентні доходи мають визнаватися за ефективною ставкою відсотка, з одночасним коригуванням балансової вартості фінансового активу.

Отже, проект змін містить такі положення: банк визначає процентний дохід за фінансовим активом, за яким визнано зменшення корисності, як **добуток балансової вартості та ефективної ставки**, що застосовувалася для дисконтування попередньо оцінених майбутніх грошових потоків під час визначення зменшення корисності цього фінансового активу.

Тобто:

$$Д\% = БВ \times i_{\text{еф.}*} = Ам \text{ с/в} \times i_{\text{еф.}*} = (N + \%_{\text{нар.}} \pm Д/П - Рез) \times i_{\text{еф.}*} (6)$$

Проект змін також визначає, що банк, здійснюючи *коригування процентного доходу* за знеціненим фінансовим активом унаслідок зменшення його корисності, використовує такі рахунки з обліку:

- неамортизованого дисконту (премії);
- нарахованих доходів;
- сформованих резервів.

Тобто йдеться про зазначену вище різницю в сумі процентних доходів, котрої не було б, якби фінансовий актив не знецінився. При цьому, як ми вже зазначали ви-

ще, не завжди цю різницю необхідно буде виокремлювати та відображати окремим проведенням. Вона може бути "поглинута" загальною сумою, яку потрібно відобразити за тим чи іншим рахунком балансової вартості фінансового активу.

Для відображення в бухгалтерському обліку коригування процентного доходу внаслідок зміни балансової вартості фінансового активу, що відбувається в результаті зменшення його корисності, проект змін пропонує такий узагальнений варіант бухгалтерського проведення:

Дебет Рахунки для обліку процентних доходів за класом 6;

Кредит Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3;

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами;

Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;

Рахунки для обліку резервів за фінансовими активами; або

Дебет Рахунки для обліку нарахованих доходів за класами 1, 2, 3;

Рахунки для обліку неамортизованого дисконту за фінансовими активами;

Рахунки для обліку неамортизованої премії за фінансовими активами;

Рахунки для обліку резервів за фінансовими активами;

Кредит Рахунки для обліку процентних доходів за класом 6.

Звернімо увагу, що якщо проект змін буде затверджено, ці вимоги і нові можливості застосування різних варіантів обліку стосуватимуться не лише кредитів, а й усіх інших фінансових активів, за якими визнається зменшення корисності, зокрема цінних паперів у портфелях на продаж та до погашення.

На жаль, на момент публікації цього матеріалу документ, який ми розглянули, ще перебуває в стадії проекту.

ІНШІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ЗНЕЦІНЕНИХ КРЕДИТІВ

Розглянемо ще один важливий аспект, який стосується визнання доходу за знеціненими фінансовими активами, зокрема, кредитами.

Як відомо, параграф К393 МСБО 39 [3] містить загальну вимогу про те, що процентний дохід за знеціненими фінансовими активами має визнаватися.

Однак якщо амортизована собівартість у зв'язку зі

Таблиця 17. Відмінності у відображенні в бухгалтерському обліку визнання процентного доходу за різних варіантів обліку знецінених фінансових активів

Дата	Перший варіант	Другий варіант	Третій варіант	Четвертий варіант
	Коригування через рахунки дисконту/премії	Коригування через рахунок резерву	Коригування через рахунок нарахованих доходів	Коригування через рахунки резерву і дисконту/премії
30.04.2010 р.	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 3.85 Кт xxx6 = 3.40 Кт 6 кл. = 11.95 } Дт xxx6 = 0.45	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 3.85 Кт 2400 = 3.40 Кт 6 кл. = 11.95	Дт xxx8 = 11.51 Кт xxx8 = 3.40 Дт xxx6 = 3.85 Кт 6 кл. = 11.95 } Дт xxx8 = 8.10	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 3.85 Дт xxx6 = 0.27 Кт 2400 = 3.68 Кт 6 кл. = 11.95 } Дт xxx6 = 4.12 } Кт Δ ≈ 3.40
30.09.2010 р.	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 0 Кт xxx6 = 1.42 Кт 6 кл. = 12.93 } Дт xxx6 = 1.42	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 0 Дт 2400 = 1.42 Кт 6 кл. = 12.93	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx8 = 1.42 Дт xxx6 = 0 Кт 6 кл. = 12.93 } Дт xxx8 = 12.93	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 0 Дт xxx6 = 5.41 Кт 2400 = 3.98 Кт 6 кл. = 12.93 } Дт xxx6 = 5.41 } Дт Δ ≈ 1.42
28.02.2011 р.	Дт xxx8 = 10.74 Дт xxx6 = 0 Кт xxx5 = 2.31 Кт 6 кл. = 13.05 } Дт xxx5 = 2.31	Дт xxx8 = 10.74 Дт xxx6 = 0 Дт 2400 = 2.31 Кт 6 кл. = 13.05	Дт xxx8 = 10.74 Дт xxx8 = 2.31 Дт xxx6 = 0 Кт 6 кл. = 13.05 } Дт xxx8 = 13.05	Дт xxx8 = 11.51 Дт xxx6 = 0 Дт xxx6 = 6.33 Кт 2400 = 4.02 Кт 6 кл. = 13.05 } Дт xxx6 = 6.33 } Дт Δ = 2.31

знеціненням дорівнює нулю (100-відсотковий резерв), у результаті математичних розрахунків сума процентного доходу за таким активом із дати повного знецінення також дорівнюватиме нулю незалежно від значення ефективної ставки:

$$D\% = Am \text{ с/в} \times i_{\text{еф.}*} = 0 \times i_{\text{еф.}*} = 0. \quad (7)$$

З точки зору МСФЗ цього достатньо. Але з позиції методики, з точки зору процедур бухгалтерського обліку, зокрема враховуючи План рахунків та методики обліку в банках, постають питання: як далі здійснювати облік таких повністю знецінених активів (принаймні до моменту їх списання з балансу)?

Якщо у прикладі 2 на дату 30.09.2010 р. визнавався б 100-відсотковий резерв (повне знецінення), то балансова вартість кредиту за елементами була б такою (див. таблицю 18).

А отже, станом на кінець наступного місяця, 31.10.2010 р., за умови продовження застосування загального підходу в обліку, матимемо такі проведення і таку балансову вартість на кінець періоду (див. таблицю 19).

Як бачимо, в усіх варіантах у результаті здійснення розрахунків і проведеннь сума процентного доходу (6 клас), що має бути відображена у Звіті про прибутки/збитки, дорівнює нулю, а балансова вартість так і залишається нульовою.

Отже, з точки зору фінансової звітності здійснення

або нездійснення надалі проведеннь за таким кредитом не змінить результату ані з позиції Звіту про фінансовий стан, ані з позиції Звіту про прибутки/збитки. Однак виникнення нових залишків за рахунками нарахованих доходів, дисконтів/премій, резервів може вплинути, наприклад, на дані статистичної звітності, економічних нормативів.

Зважаючи на такі чинники, НБУ розтлумачив цю ситуацію у роз'яснювальному листі від 28.12.2009 р. № 12–111/1788–24217 [10]:

“... За знеціненими наданими кредитами/розміщеними вкладками (депозитами) (поки їх амортизована собівартість не сягне нульового значення) продовжується визнання доходу, який дорівнює добутку амортизованої собівартості й ефективної ставки відсотка, що була розрахована під час первісного визнання цих кредитів/вкладів (депозитів).

У подальшому (якщо амортизована собівартість наданих кредитів / розміщених вкладів (депозитів) дорівнює нулю) з метою накопичення інформації про заборгованість за нарахованими та не отриманими процентами за знеціненими кредитами банк **може здійснювати нарахування** процентів відповідно до прийнятої облікової політики за рахунками класів 8 “Управлінський облік” або 9 “Позабалансові рахунки” Плану рахунків.

Отже, цим листом банкам надається право вибору – здійснювати чи не здійснювати надалі проведення за балансовими рахунками, нараховувати чи не нараховувати надалі проценти за повністю знеціненими кредитами.

Водночас банку необхідно мати дані щодо юридичних вимог за кредитом (наприклад, з метою звернення до суду щодо стягнення коштів). Тому необхідно вирішити питання про те, де надалі накопичуватиметься інформація щодо юридичних прав вимоги на стягнення процентних платежів за кредитом за період після визнання в обліку повного знецінення.

На погляд автора, з точки зору бухгалтерського обліку, в тому числі управлінського, для уникнення розпорошеності інформації щодо кредиту слід застосовувати однаковий спосіб її групування: доки кредит обліковується на балансі, всі операції слід відображати на балансі. Тобто в описаній вище ситуації доцільно було б продовжувати

Таблиця 18. Порівняння балансової вартості повністю знеціненого кредиту за елементами при застосуванні різних варіантів обліку

Елементи балансової вартості	Станом на 30.09.2010 р.			
	Перший варіант. Коригування через рахунки дисконту/премії	Другий варіант. Коригування через рахунок резерву	Третій варіант. Коригування через рахунок нарахованих доходів	Четвертий варіант. Коригування через рахунки резерву і дисконту/премії
Основна сума	1 000.00	1 000.00	1 000.00	1 000.00
Нараховані проценти	87.84	87.84	79.37	87.84
Неамортизований дисконт	-8.46	0	0	14.89
Резерв	-1 079.37	-1 087.84	-1 079.37	-1 102.73
Усього балансова вартість	0	0	0	0

Таблиця 19. Порівняння балансової вартості та відображення в обліку визнання доходів за повністю знеціненим кредитом у разі застосування різних варіантів обліку

Визнання процентних доходів/ Елементи балансової вартості	Станом на 31.10.2010 р.			
	Перший варіант. Коригування через рахунки дисконту/премії	Другий варіант. Коригування через рахунок резерву	Третій варіант. Коригування через рахунок нарахованих доходів	Четвертий варіант. Коригування через рахунки резерву і дисконту/премії
Основна сума	1 000.00	1 000.00	1 000.00	1 000.00
Нараховані проценти	87.84	87.84	79.37	87.84
Неамортизований дисконт/премія	-8.46	0	0	14.89
Резерв	-1 079.37	-1 087.84	-1 079.37	-1 102.73
Усього балансова вартість на початок періоду	0	0	0	0
Визнання процентного доходу за 10-й місяць	$D\% = Am \text{ с/в} \times i_{\text{еф.}*} = 0 \times ((1 + 0.0005153)^{31} - 1) = 0$			
	Дебет xxx8 % _{нар.} = 11.89 Кредит xxx6 Д = 11.89 Кредит 6026 Д% = 0	Дебет xxx8 % _{нар.} = 11.89 Кредит 2400 Рез. = 11.89 Кредит 6026 Д% = 0	Дебет xxx8 % _{нар.} = 11.89 Кредит xxx8/1 % _{нар.} = 11.89 Кредит 6026 Д% = 0	Дебет xxx8 % _{нар.} = 11.89 Кредит xxx5 П = 7.71 Кредит 2400 Рез = 4.18 Кредит 6026 Д% = 0
Основна сума	1 000.00	1 000.00	1 000.00	1 000.00
Нараховані проценти	99.73	99.73	79.37	99.73
Неамортизований дисконт/премія	-20.34	0	0	7.18
Резерв	-1 079.37	-1 099.73	-1 079.37	-1 106.91
Усього балансова вартість на кінець періоду	0	0	0	0

здійснювати проведення (нарахування, амортизацію, коригування) за балансовими рахунками. Такий підхід забезпечить ефективне формування інформаційної бази, спростить налаштування програмного забезпечення, мінімізує ризики неврахування інформації у процесі роботи з проблемними кредитами. Однак, як наголошувалося вище, це не єдиний можливий варіант, інші варіанти обліку повністю знецінених кредитів також дадуть правильні дані на рівні фінансової звітності, що є основною, обов'язковою вимогою.

ВИСНОВКИ

Відповідно до МСФЗ та вимог НБУ за знеціненими кредитами процентний дохід має визнаватися в сумі добутку амортизованої собівартості та ефективної ставки відсотка відповідної тривалості. Процентний дохід визнається в кореспонденції з рахунками балансової вартості кредиту. Однак МСФЗ не містять конкретизованих вимог до рівня процедурної складової облікової політики. Ураховуючи те, що згідно з вимогами НБУ балансова вартість знеціненого кредиту складається з декількох елементів, які обліковуються за різними синтетичними рахунками (основна сума боргу, нараховані проценти, неамортизований дисконт/премія, резерв) можливі такі варіанти обліку визнання доходу з урахуванням впливу на елементи балансової вартості:

- 1) коригування суми неамортизованого дисконту/премії;
- 2) коригування суми резерву;
- 3) коригування суми нарахованих доходів;
- 4) коригування сум резерву та неамортизованого дисконту/премії або резерву та нарахованих доходів.

За кожного з варіантів виконуються узагальнені вимоги МСФЗ.

Отже, з метою формування облікової політики конкретного банку згідно з МСФЗ, зокрема в частині фінансових інструментів, необхідно застосувати професійні судження та розробити конкретні методики, які у різних банках можуть відрізнятися, але відповідатимуть загальним принципам, викладеним у МСФЗ.

Література

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 “Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
4. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України” від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>.
5. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” від 24.10.2011 р. № 373 (зі змінами). — [Електронний ресурс]. — Режим досту-

пу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

6. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України” від 17.06.2004 р. № 280 (зі змінами). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>.

7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 “Дохід”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_025.

8. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України” від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.

9. “Методичні рекомендації щодо розрахунку ефективної ставки відсотка за фінансовими інструментами в банках України”, схвалені постановою Правління НБУ від 01.06.2011 р. № 171. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kbs.org.ua/files/46656664643.pdf>.

10. Лист Національного банку України “Роз'яснення про відображення в бухгалтерському обліку окремих операцій” від 28.12.2009 р. № 12-111/1788-24217. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v2421500-09>.

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_051.

12. Концептуальна основа фінансової звітності. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

13. Річний звіт Національного банку України за 2013 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030>.

14. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66437>.

15. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про процентну політику Національного банку України” від 18.08.2004 р. № 389. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04>.

16. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bank.gov.ua.

17. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 “Оцінка справедливої вартості”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_068.

18. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 “Зменшення корисності активів”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_047.

19. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями” від 25.01.2012 р. № 23. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.

20. Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Порядку застосування методу трансформації під час складання фінансової звітності банків України” від 10.12.2012 р. № 510. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2188-12>.